

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์

การวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำแม่เทย อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่” ในส่วนของข้อมูลสำรวจเชิงปริมาณได้จากแบบสอบถามหัวหน้าครัวเรือน จำนวน 120 คน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS และนำเสนอผลการวิเคราะห์ เป็นตารางเชิงพรรณนา ได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วนดังนี้-

ส่วนที่ 4.1 ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่เป็นหัวหน้าครอบครัวที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย

ส่วนที่ 4.2 ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ส่วนที่ 4.3 ทศนะคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ส่วนที่ 4.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินแบบไร้เงื่อนไขเชิงอนุรักษ์

ส่วนที่ 4.1 ลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคมของราษฎรที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย

ตารางที่ 1 เพศของกลุ่มตัวอย่าง

รายการ	จำนวน (n = 120)	ร้อยละ
1) เพศ		
ชาย	113	94.2
หญิง	7	5.8
รวม	120	100.00
2) สถานภาพ		
แต่งงาน	114	95.0
โสด	2	1.7
ม่าย	4	3.3
หย่าร้าง	-	-
รวม	120	100.00
3) อายุ		
ต่ำกว่า 20 ปี	3	2.5
21 – 35 ปี	52	43.3
36 – 50 ปี	44	36.7
51 ปีขึ้นไป	21	17.5
รวม	120	100.00
4) การตั้งถิ่นฐาน		
เกิดและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้	84	70.0
อพยพจากหมู่บ้านที่อื่น	36	30.0
รวม	120	100.00

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (n = 120)	ร้อยละ
5) ระยะเวลา		
ย้ายเข้ามานานแล้ว	53	44.2
ไม่ได้ย้ายถิ่น	67	55.8
รวม	120	100.00
6) บุคคล		
มาคนเดียว	17	14.2
มากับครอบครัว (คู่สมรสและลูก)	15	12.5
มากับครอบครัวพ่อแม่	16	13.3
ไม่เคยย้ายถิ่น	1	0.8
อื่น ๆ	5	4.2
ไม่ตอบ	66	55.0
รวม	120	100.00
7) สาเหตุที่ย้ายถิ่น		
ย้ายตามครอบครัว	13	10.8
แต่งงาน	21	17.5
ที่นี่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า	14	11.7
ที่นี่มีดินที่ให้บุกเบิกได้มากกว่า	1	0.8
อื่น ๆ	4	3.3
ไม่ตอบ	67	55.8
รวม	120	100.00
8) บ้านญาติ		
ไม่มี	26	21.7
มี	90	75.0
ไม่ตอบ	4	3.3
รวม	120	100.00

ตารางที่ 1 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (n = 120)	ร้อยละ
9) ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน		
ต่ำกว่า 10 ปี	7	5.8
11 – 20 ปี	46	38.3
21 – 30 ปี	22	18.3
มากกว่า 31 ปี	43	35.8
ไม่ตอบ	2	1.7
รวม	120	100.00
10) จำนวนสมาชิกในครอบครัว		
1 – 4 คน	49	40.8
5 – 8 คน	63	52.5
9 คนขึ้นไป	8	6.7
รวม	120	100.00
11) การศึกษา		
ไม่ได้เรียนหนังสืออ่านไม่ออกเขียนไม่ได้	114	95.0
ไม่เรียนหนังสือแต่อ่านออกเขียนได้	4	3.3
ประถมศึกษา	2	1.7
อื่น ๆ	-	-
รวม	120	100.00
12) อาชีพหลัก		
เกษตรกรรม	101	84.2
ค้าขาย	4	3.3
รับจ้าง	14	11.7
รับจ้าง	-	-
อื่น ๆ	1	0.8
ไม่ตอบ	-	-
รวม	120	100.00

ตาราง 1 (ต่อ)

รายการ	จำนวน (n = 120)	ร้อยละ
13) อาชีพครอง		
เกษตรกรรม	7	5.8
ค้าขาย	7	5.8
รับจ้าง	84	70.0
อื่น ๆ	6	5.0
ไม่ตอบ	16	13.3
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 1 เพศกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะทางสังคมของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงหัวหน้าครอบครัวเป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 94.2 ส่วนหัวหน้าครอบครัวที่เป็นเพศหญิงมีเพียงร้อยละ 5.8

สถานภาพกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรสคิดเป็นร้อยละ 95.0 มีสถานภาพเป็นหม้ายคิดเป็นร้อยละ 3.3 และเป็นโสด คิดเป็นร้อยละ 1.7 ตามลำดับ

อายุกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จะมีอายุอยู่ระหว่าง 21-50 ปีซึ่งเป็นกลุ่มที่อยู่ในวัยแรงงาน อายุเฉลี่ยของหัวหน้าครัวเรือน คือ 45 ปี โดยมีอายุต่ำสุด 20 ปี และอายุสูงสุด 65 ปี วัยแรงงานของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะเริ่มที่อายุประมาณ 14 ปี ซึ่งสามารถทำงานด้านเกษตรกรรมได้

การตั้งถิ่นฐานกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เกิดและอาศัยอยู่ในหมู่บ้านนี้คิดเป็นร้อยละ 70.0 อพยพมาจากที่อื่นร้อยละ 30.0

ระยะเวลาในการย้ายถิ่นของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เคยย้ายถิ่น คิดเป็นร้อยละ 55.8 ส่วนผู้ที่ย้ายมานานแล้ว คิดเป็นร้อยละ 44.2

สาเหตุการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย เนื่องจาก การแต่งงานและการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากสาเหตุเนื่องจากมีที่ดินที่อุดมสมบูรณ์กว่าที่อยู่อาศัยเดิมและการย้ายถิ่นตามครอบครัว

บุคคลที่กลุ่มตัวอย่างย้ายถิ่นติดตามเข้ามาอาศัยอยู่ด้วยในหมู่บ้านพบว่าส่วนใหญ่ย้ายถิ่นมาคนเดียว คิดเป็นร้อยละ 14.2 รองลงมา ย้ายถิ่นมากับครอบครัวพ่อแม่ คิดเป็นร้อยละ 13.3 และย้ายถิ่นมากับครอบครัว (คู่สมรสและลูก) คิดเป็นร้อยละ 12.5

ระยะเวลาที่เข้ามาอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมากกว่า 31 ปี ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่เข้ามาระยะเวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่ำกว่า 30 ปี เนื่องจากแต่งงานแยกครอบครัวของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งมีอายุอยู่ระหว่างต่ำกว่า 20-35 ปี มีจำนวนคิดเป็นร้อยละ 45.8 และมีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มาจากหมู่บ้านอื่น จึงทำให้ระยะเวลาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านต่ำกว่า 30 ปี

จำนวนสมาชิกของครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีสมาชิก ในครอบครัวจำนวน 5 - 8 คน และรองลงมาคืออายุต่ำกว่า 4 คน คิดเป็นร้อยละ 52.5 และ 40.8 ตามลำดับ และมีสมาชิกมากกว่า 8 คนขึ้นไปมีเพียงคิดเป็นร้อยละ 6.7 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าครอบครัวชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงเป็นครอบครัวขนาดใหญ่ เนื่องจากยังไม่มีการวางแผนครอบครัว

การศึกษาของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสืออ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ คิดเป็นร้อยละ 95.0 รองลงมา ไม่เรียนหนังสือแต่อ่านออกเขียนได้ คิดเป็นร้อยละ 3.3 และจบชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 1.7 สาเหตุอันเนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ในห้องที่ทุรกันดารทำให้ชุมชนขาดโอกาส ทางด้านการศึกษา จึงพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อ่านและเขียนหนังสือไม่ได้

อาชีพหลักของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพหลักเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 84.2 รองลงมาคืออาชีพรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 11.7 และอาชีพค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 3.3 เหตุผลเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ผลผลิตจะให้สำหรับบริโภคภายในครัวเรือนไม่ได้ผลิตเพื่อขายและอาชีพรองส่วนใหญ่เป็นอาชีพรับจ้างในพื้นที่ของชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงได้แก่ การรับจ้างหน่วยงานปลูกป่า และรับจ้างทำงานในการทำการเกษตรของเพื่อนบ้าน และอาชีพรองของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพรองรับจ้าง คิดเป็นร้อยละ 70.0 และค้าขาย คิดเป็นร้อยละ 5.8

ตารางที่ 2 รายได้จากการประกอบอาชีพต่าง ๆ ของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้	เกษตรกรรม		รับจ้าง		ค้าขาย		อื่น ๆ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 3,000 บาท	9	7.5	13	10.8	3	2.5	10	8.3
3,001 – 6,000 บาท	3	2.5	18	15.0	3	2.5	-	-
6,001 – 9,000 บาท	-	-	17	14.2	3	2.5	-	-
9,001 – 12,000 บาท	4	3.3	5	4.2	3	2.5	4	3.3
12,001 บาทขึ้นไป	1	0.8	47	39.2	7	5.8	5	4.2
ไม่ตอบ	103	85.8	20	16.7	101	84.2	-	84.2
รวม	120	100.0	120	100.0	120	100.0	120	100.0

จากข้อมูลในตารางที่ 2 ซึ่งแสดงรายได้ส่วนใหญ่ไม่สามารถประเมินรายได้เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพเกษตรกรรม ในการทำการเกษตรผลผลิตเพื่อใช้สำหรับการบริโภคภายในครัวเรือนได้ ดังนั้นข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากการประมาณรายต่อปีทั้งหมดของสมาชิกในครัวเรือนได้แก่ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่า 3,000 บาทต่อปีและครอบครัวที่มีรายได้ตั้งแต่ 12,000 บาทต่อปีขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 5.8 ซึ่งจะเห็นได้ว่าประชากรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน

ตารางที่ 3 รายได้รวมของกลุ่มตัวอย่าง

รายได้รวมตลอดปี	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 3,000 บาท	10	8.3
3,001 – 6,000 บาท	12	10.0
6,001 – 9,000 บาท	14	11.7
9,001 – 12,000 บาท	11	9.2
12,001 บาทขึ้นไป	68	56.7
ไม่ตอบ	5	4.2
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างจำแนกตามรายได้รวมทั้งครอบครัวเฉลี่ยต่อปี พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่สามารถประเมินรายได้เป็นตัวเงิน เนื่องจากส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำการเกษตรและมีวัตถุประสงค์ในการผลิตเพื่อบริโภคในครอบครัว จึงไม่สามารถประเมินเป็นรายต่อปี และกลุ่มตัวอย่างที่สามารถประเมินรายได้เป็นตัวเงินมีรายได้ต่ำสุดประมาณ 3,000 บาทต่อปี และมีรายได้สูงสุด 12,000 บาทต่อปีขึ้นไป ซึ่งรายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขายผลผลิตทางการเกษตร เช่น ข้าว ข้าวโพด ผัก และมีรายได้จากการเก็บหาของป่ามาขายเป็นหน่อไม้ น้ำผึ้ง เมล็ดถั่ว เป็นต้น รายได้อีกส่วนหนึ่งจะมีรายได้จากการรับจ้างหน่วยงานราชการในพื้นที่และรับจ้างเพื่อนบ้าน

ตารางที่ 4 สภาพการถือครองที่ดินของกลุ่มตัวอย่าง

สภาพการถือครอง	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีที่ดินถือครอง	12	10.0
มีที่ดินถือครอง	108	90.0
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างถือครองที่ดิน พบว่า การถือครองที่ดินเป็นลักษณะการครอบครองที่ดินเพื่อใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านทุกคนต่างยอมรับสิทธิความเป็นเจ้าของ แม้ว่าที่ดินเหล่านี้จะไม่มีเอกสารรับรองสิทธิใดๆจากทางราชการก็ไม่มีการละเมิดสิทธิซึ่งกันและกัน กลุ่มตัวอย่างมีการถือครองที่ดินร้อยละ 90 อันเนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรกรรมและมีรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบหมุนเวียน ซึ่งมีรอบหมุนเวียน 4-6 ปี จะต้องใช้พื้นที่ในการหมุนเวียนจำนวน 6 แปลง ซึ่งหลังจากการ เก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วจะทิ้งให้ดินพักตัวให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ และจะกลับมาใช้ประโยชน์ที่ดินในการเพาะปลูกรอบใหม่ต่อไป

ตารางที่ 5 เอกสารสิทธิของกลุ่มตัวอย่าง (กรณีที่มีดินถือครอง)

เอกสารสิทธิ	จำนวน	ร้อยละ
มีเอกสารสิทธิ	-	-
ไม่มีเอกสารสิทธิ	108	90.0
ไม่ตอบ	12	10.0
รวม	120	100.00

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีหนังสือรับรองสิทธิในการครอบครองที่ดินพบว่ากลุ่มตัวอย่างถือครองที่ดินโดยไม่มีเอกสารรับรองสิทธิตามกฎหมายใด ๆ จากทางราชการ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนที่อาศัยอยู่และใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ทำให้พื้นที่ชุมชนถือครองที่ดินใช้ประโยชน์ไม่สามารถออกเอกสารสิทธิรับรองจากทางราชการได้

ตารางที่ 6 ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของกลุ่มตัวอย่าง

การถือครอง	จำนวน	ร้อยละ
ที่ดินสำหรับทำนาแบบขั้นบันได	65	54.2
ที่ดินในการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน	101	84.2
ที่ดินในการทำการเกษตรแบบเลื่อนลอย	54	45.0

จากข้อมูลตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะและรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 84.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะรูปแบบไร่หมุนเวียน เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นภูเขาที่มีความลาดชันมีความเหมาะสมใช้ในการทำไร่แต่จะมีกลุ่มตัวอย่างใช้ประโยชน์ที่ดินลักษณะทำนาขั้นบันไดคิดเป็นร้อยละ 54.2 ในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มตามลำห้วย ซึ่งมีความเหมาะสมในการทำนาค่าเป็นแบบนาขั้นบันได พบว่ากลุ่มตัวอย่างบางครอบครัวจะใช้ประโยชน์ที่ดินในทั้งสอง 2 ลักษณะ เพื่อต้องการผลิตผลใช้บริโภคให้เพียงพอกับจำนวนสมาชิกในครอบครัว

ตารางที่ 7 ระยะเวลาในรอบหมุนเวียนของการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน

ระยะเวลา	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 4 ปี	17	14.2
ระยะเวลา 4 ปี	8	6.7
ระยะเวลา 5 ปี	32	26.7
ระยะเวลา 6 ปี	12	10.0
ระยะเวลา 7 ปี	7	5.8
มากกว่า 7 ปี	17	14.2
ไม่ตอบ	27	22.5
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 7 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ระยะเวลาในรอบหมุนเวียนในการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบไร่หมุนเวียน พบว่า กลุ่มตัวอย่างใช้ระยะเวลา 5 ปี มีในรอบหมุนเวียนในการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียนใช้ระยะเวลา 4 ปี และ 7 ปี ในรอบหมุนเวียนในการทำการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน การกำหนดรอบหมุนเวียนในการใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกชั้นศักยภาพทางกายภาพของดินและการกระระยะเวลาการพักตัวของดินเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินที่สามารถใช้ที่ดินในการเพาะปลูกได้ และอีกประการหนึ่งที่ดินมีจำนวนจำกัดไม่มีพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่เพิ่มเติม ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระยะเวลารอบหมุนเวียนขึ้นอยู่กับความสามารถฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินและปริมาณพื้นที่ที่เหมาะสมใช้ประโยชน์ในการทำไร่

ตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีความเห็นว่าที่ดินที่มีอยู่เพียงพอหรือไม่

ที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
มียังไม่พอ	70	58.3
มีพอแล้ว	39	32.5
อื่น ๆ	10	8.3
ไม่ตอบ	1	0.8
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 8 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีความเห็นว่าที่ดินที่มีอยู่เพียงพอ พบว่า กลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครัวเรือนที่คิดว่าที่ดินที่มีอยู่ยังไม่พอสำหรับใช้ในการทำการเกษตรกรรมของครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 58.3 ส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่คิดว่ามีพอเพียงแล้ว คิดเป็นร้อยละ 32.5 เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ใช้ที่ดินในเกษตรกรรมผลผลิตที่ได้ยังใช้บริโภคไม่เพียงพอในครอบครัว ในการเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่ของเกษตรกรชาวเขาจะเพิ่มจำนวนพื้นที่ดินเพื่อเพิ่มผลผลิตให้พอเพียงกับการเพิ่มขึ้นของประชากรในครัวเรือน

ตารางที่ 9 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการหาที่ดินเพิ่มเติม ในกรณีที่ไม่พอ

แหล่งที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
บุกเบิกพื้นที่ป่าไม้	66	55.0
ซื้อเขาจากเพื่อนบ้านที่มีอยู่ในพื้นที่ป่าไม้	-	-
ขอแบ่งปันจากญาติพี่น้องที่มีที่ดินอยู่ในพื้นที่ป่าไม้	4	3.3
อื่น ๆ	5	4.2
ไม่ตอบ	45	37.5
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 9 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัว แสดงความคิดเห็นว่าจะหาที่ดินเพิ่มจากแหล่งใด พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 55.0 มีความคิดเห็นว่าจะต้องบุกเบิกพื้นที่ป่าไม้ในกรณีที่ดินทำกินไม่เพียงพอ และกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวที่มีความคิดว่าไม่ทราบว่าจะหาที่ดินจากแหล่งใดร้อยละ 37.5 เนื่องจากพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยและใช้ที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติขยายพื้นที่เพาะปลูก จึงมีความจำเป็นจะต้องบุกเบิกพื้นที่จากพื้นที่ป่าไม้

ตารางที่ 10 ความคิดเห็นที่ว่าในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำพอจะมีที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้

ความคิดเห็น	จำนวน	ร้อยละ
ไม่มีแล้ว	6	5.0
ยังมีอยู่	108	90.0
ไม่ทราบ	1	0.8
ไม่ตอบ	5	4.2
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 10 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวที่คิดว่าพอจะมีที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 90.0 และหัวหน้าครอบครัวที่เห็นว่าไม่มีพื้นที่พอที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้คิดเป็นร้อยละ 5.0 อันเนื่องมาจากการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศต้นน้ำและกลุ่มตัวอย่างที่มีความคิดว่ายังมีพื้นที่ป่าไม้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้อีกมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างจำนวนน้อยเหตุผลเพราะพื้นที่ที่จะให้บุกรุกเพิ่มเติมใหม่นั้นจะทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศต้นน้ำ

ตารางที่ 11 ความคิดเห็นที่ว่าพื้นที่ที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้เป็นพื้นที่ เป็นป่าประเภทใด

ประเภทป่า	จำนวน	ร้อยละ
พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ	113	94.2
พื้นที่ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำ	-	-
พื้นที่ป่าไม้ อื่น ๆ	76	63.3

จากข้อมูลตารางที่ 11 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างพื้นที่ที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้เป็นพื้นที่ป่าประเภทใด พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 92.2 พื้นที่ที่จะขยายหรือบุกเบิกเพิ่มเติมได้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เนื่องจากพื้นที่ชุมชนอาศัยและใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรกรรมอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ จึงมีความจำเป็นจะต้องบุกรุกพื้นที่ป่าที่ชุมชนอาศัย เพราะว่าเป็นพื้นที่อยู่ใกล้ที่อยู่อาศัยของชุมชน

ตารางที่ 12 ความคิดเห็นที่ว่าประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรกรรมผลผลิตทางการเกษตร
ที่ได้เพื่อวัตถุประสงค์ใด

ประโยชน์	จำนวน	ร้อยละ
เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน	119	99.2
ผลิตไว้เพื่อขาย	-	-
ผลิตเพื่อใช้บริโภคและขาย	-	-
อื่น ๆ	-	-
ไม่ตอบ	1	0.8
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 12 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่ามีวัตถุประสงค์ในการผลิต พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 99.2 หัวหน้าครอบครัวที่ตอบว่ามีวัตถุประสงค์ในผลิตผลในการทำการเกษตรกรรมไว้เพื่อบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ผลผลิตที่ได้จะนำมาใช้บริโภคในครอบครัวในการเพาะปลูกข้าวเป็นพืชหลักไว้บริโภคในครอบครัว ส่วนที่เหลือจากบริโภคจะนำขายหรือแลกเปลี่ยนของที่จำเป็นที่ไม่สามารถผลิตเองได้ เช่น เกลือ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น

ตารางที่ 13 การดำรงตำแหน่งที่เป็นทางการของกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหัวหน้าครอบครัว

ตำแหน่งที่เป็นทางการ	จำนวน	ร้อยละ
กรรมการหมู่บ้าน	14	11.7
กรรมการกลุ่ม/สหกรณ์	-	-
สมาชิก อ.บ.ต.	2	1.7
อื่น ๆ	9	7.5
ไม่ตอบ	95	79.2
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 13 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีตำแหน่งผู้นำทางการและกรรมการ พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวร้อยละ 11.7 มีตำแหน่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านโดยการแต่งตั้งจากหน่วยงานราชการ และมีตำแหน่งสมาชิก อบต. คิดเป็นร้อยละ 1.7 เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่มในการช่วยเหลือหรือช่วยแก้ไขปัญหาภายในชุมชนเอง

ตารางที่ 14 การฝึกอบรมและศึกษาดูงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ไม้

การได้รับการอบรม	จำนวน	ร้อยละ
ได้รับ	58	48.3
ไม่ได้รับ	62	51.7
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 14 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวที่ได้ผ่านการอบรมและสัมมนาจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 48.3 ได้ผ่านการฝึกอบรมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เนื่องจากในพื้นที่มีหน่วยงานของรัฐได้เข้าไปพัฒนาและส่งเสริมชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำมีความรู้ความเข้าใจและเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้หน่วยงานดังกล่าวจึงควรจัดอบรมเพื่อให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกให้กับชุมชน

ตารางที่ 15 การเคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้

การติดต่อ	จำนวน	ร้อยละ
ติดต่อ	35	29.2
ไม่เคยติดต่อ	85	70.8
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 15 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างหัวหน้าครอบครัวที่เคยติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ มีเพียงคิดเป็น

ร้อยละ 29.2 สาเหตุที่ชาวบ้านติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้น้อย เนื่องจากยังมีความหวาดระแวงในตัวเจ้าหน้าที่ เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่บุกรุกพื้นที่ป่าไม้แล้วเจ้าหน้าที่จะจับกุมดำเนินคดี จึงทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังไม่เข้าไปติดต่อและขอความรู้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เท่าที่ควร

ตารางที่ 16 เรื่องที่ใช้ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้

การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้	จำนวน	ร้อยละ
สิทธิในการถือครองที่ดิน	8	6.7
การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้	27	22.5
การก่อสร้างฝาย และการทำเหมืองฝาย	-	-
อื่น ๆ	-	-
ไม่ตอบ	85	70.8
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 16 จำนวนและร้อยละของเรื่องที่ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าในเรื่องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้เป็นเรื่องที่กลุ่มตัวอย่างเข้าไปติดต่อเพื่อหรือเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 22.5 จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความรู้ความเข้าใจผลกระทบที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จึงติดต่อกับเจ้าหน้าที่เพื่อขอความรู้ในการจัดการทรัพยากรในการใช้ทรัพยากรป่าไม้เพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลกระทบต่อการดำรงชีวิตต่อชุมชนที่อาศัยอยู่

ตารางที่ 17 การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การได้รับข่าวสาร	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เคยไม่รับ	1	0.8
ปีละ 1 – 2 ครั้ง	29	24.2
ปีละ 3 – 4 ครั้ง	29	24.2
ปีละ 5 – 6 ครั้ง	61	50.8
รวม	120	100.00

จากข้อมูลตารางที่ 17 จำนวนและร้อยละที่ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างคิดเป็นร้อยละ 50.8 ได้รับข่าวสารปีละ 5-6 ครั้ง จะเห็นได้ว่าชุมชนเริ่มให้ความสนใจเรื่องข่าวสารในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเนื่องจากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของชุมชน การติดต่อสื่อสารและการพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐาน เช่น ถนน ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นชุมชนสามารถใช้ในการติดต่อกับชุมชนภายนอกทำให้ชุมชนได้รับข่าวสารได้มากขึ้น

ตารางที่ 18 แหล่งการได้รับข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ

	จำนวน	ร้อยละ
จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ	55	39.3
วิทยุ	39	27.8
โทรทัศน์	26	18.6
จากเจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน	12	8.6
เพื่อนบ้าน	6	4.3
อื่น ๆ	2	1.4
รวม	120	100.0

จากข้อมูลตารางที่ 18 จำนวนและร้อยละของแหล่งของการได้รับข้อมูลข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่มตัวอย่างพบว่าส่วนใหญ่ได้รับข่าวสารจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐร้อยละ 99.2 เนื่องจากมีหน่วยงานของรัฐและมีเจ้าหน้าที่ที่มีหน้าที่เข้าไปส่งเสริมให้ความรู้ในพื้นที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานจะเข้าไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านตามหมู่บ้านในการแจ้งข่าวสารการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งจะอยู่ในลำดับที่ 1 อันดับที่สองคือได้รับข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนบ้านคิดเป็นร้อยละ 46.8 สรุป แหล่งการได้รับข่าวสารความรู้ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้จากเจ้าหน้าที่หน่วยงานรัฐ และวิทยุ เนื่องจากการที่พื้นตั้งของชุมชนอยู่ห่างไกลแหล่งข้อมูลข่าวสารยังเข้าไปไม่ถึงมีเพียงเจ้าหน้าที่หน่วยงานป่าไม้และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่เข้าไปอบรมให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่

ส่วนที่ 4.2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ

ตารางที่ 19 จำนวนร้อยละ ความรู้/ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ

ประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ความรู้/ความเข้าใจ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคน	119 (99.2)	-	1 (0.8)
2. พื้นที่ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร	113 (94.2)	3 (2.5)	4 (3.3)
3. พื้นที่ป่าไม้แหล่งซับน้ำและช่วยให้มีน้ำในลำห้วยไหลตลอดปี	113 (91.2)	3 (2.5)	4 (3.3)
4. ป่าไม้ช่วยลดความรุนแรงการไหลของน้ำและป้องกันการพังทลายของหน้าดิน	88 (73.3)	26 (21.7)	6 (5.0)
5. ทรัพยากรป่าไม้สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติโดยไม่จำเป็นต้องปลูกป่า	23 (19.2)	85 (70.8)	12 (10.0)
6. ป่าไม้ช่วยให้ดินเกิดความอุดมสมบูรณ์	108 (90.0)	9 (7.5)	3 (2.5)
7. ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาลและไม่ให้เกิดการปัญหายุ่งยาก	76 (63.3)	23 (19.2)	21 (17.5)
8. ควรมีจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	11 (92.5)	3 (2.5)	6 (5.0)
9. การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรบนพื้นที่ต้นน้ำไม่มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำ	47 (39.2)	31 (25.8)	42 (35.0)
10. คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยมีการเกื้อกูลกัน	120 (100.0)	-	-

ตารางที่ 31 (ต่อ)

ประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดิน	มีความรู้/ความเข้าใจ		
	มาก	ปานกลาง	น้อย
11. คนจะต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้	120 (100.0)	- -	- -
12. การบุกเบิกแผ้วถางป่าเพื่อนำมาใช้เพาะปลูก เป็นการทำลายป่า	25 (20.8)	20 (16.7)	75 (62.5)
13. การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายต้นน้ำลำธาร	98 (81.7)	19 (15.8)	3 (2.5)
14. การแผ้วถางหรือเผาป่าจะทำให้ดินถูกทำลาย หมดความอุดมสมบูรณ์	100 (83.3)	14 (11.7)	6 (5.0)
15. พื้นที่น้ำในห้วย แม่น้ำ แหล่งขุด ในฤดูแล้ง เนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า	112 (93.3)	6 (5.0)	2 (1.7)

จากตารางที่ 19 แสดงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ พบว่า ข้อความที่กลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้มาก ได้แก่ คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยมีการเกื้อกูลกัน และคนจะต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 100.0 รองลงมา ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคน คิดเป็นร้อยละ 99.2 และน้ำในห้วย แม่น้ำ แหล่งขุด ในฤดูแล้ง เนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า คิดเป็นร้อยละ 93.3 ส่วนข้อความที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ปานกลาง ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติได้โดยไม่ต้องปลูกป่า คิดเป็นร้อยละ 71.8 รองลงมาการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรบนพื้นที่ต้นน้ำไม่มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำคิดเป็นร้อยละ 25.8 และป่าไม้ช่วยลดความรุนแรงการไหลของน้ำและป้องกันพังทลายของหน้าดิน คิดเป็นร้อยละ 21.7 และกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้น้อย ได้แก่ การบุกเบิกแผ้วถางป่าเพื่อนำมาใช้เพาะปลูกไม่ได้เป็นการทำลายป่าแต่อย่างใด คิดเป็นร้อยละ 62.5 รองลงมา การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรบนพื้นที่ต้นน้ำไม่มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำ คิดเป็นร้อยละ 35.0 และทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่ช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาลและไม่ให้เกิดการปัญหาภัยแล้งคิดเป็นร้อยละ 17.5

ตารางที่ 20 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์
ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ

ความรู้/ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคน	0.99	0.09	มาก
2. พื้นที่ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของต้นน้ำลำธาร	0.92	0.26	มาก
3. พื้นที่ป่าไม้แหล่งซับน้ำและช่วยให้มีน้ำในลำห้วยไหลตลอดปี	0.93	0.25	มาก
4. ป่าไม้ช่วยลดความรุนแรงการไหลของน้ำและป้องกันการพังทลายของหน้าดิน	0.67	0.47	มาก
5. ทรัพยากรป่าไม้สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติได้โดยไม่ต้องปลูกป่า	0.34	0.31	ปานกลาง
6. ป่าไม้ช่วยให้ดินเกิดความอุดมสมบูรณ์	0.87	0.33	มาก
7. ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งที่จะช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาลและไม่ให้เกิดการปัญหาภัยแล้ง	0.58	0.49	มาก
8. ควรมีจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าไม้เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน	0.91	0.29	มาก
9. การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรบนพื้นที่ต้นน้ำไม่มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำ	0.37	0.48	ปานกลาง
10. คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยมีการเกื้อกูลกัน	1.00	0.00	มาก
11. คนจะต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้	1.00	0.00	มาก
12. การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อนำมาใช้เพาะปลูกเป็นการทำลายป่า	0.16	0.37	น้อย
13. การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายต้นน้ำลำธาร	0.80	0.40	มาก
14. การแผ้วถางหรือเผาป่าจะทำให้ดินถูกทำลายหมดความอุดมสมบูรณ์	0.82	0.39	มาก
15. พื้นที่น้ำในห้วย แม่น้ำ แห่งขอ ในฤดูแล้ง เนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า	0.92	0.28	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	0.74	0.29	มาก

จากข้อมูลตารางที่ 20 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากรและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้มาก ได้แก่ คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้โดยมีการเกื้อกูลกันมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 และคนจะต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.00 และ ทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพื้นฐานในการดำรงชีวิตของคน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.99 และ น้ำในห้วย แม่น้ำ แห่งยอดในฤดูแล้งเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.92 และข้อความที่กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ระดับปานกลาง ได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้สามารถเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติได้โดยไม่ต้องปลูกป่ามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.34 รองลงมา การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรบนพื้นที่ต้นน้ำไม่มีผลกระทบต่อสภาพพื้นที่ป่าต้นน้ำ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.37 และข้อความที่กลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้น้อย ได้แก่ การบุกรุกแผ้วถางป่าเพื่อนำมาใช้เพาะปลูกไม่ได้เป็นการทำลายป่าแต่อย่างใด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.16

สรุป กลุ่มตัวอย่างถามมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของทรัพยากร และการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำอยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 0.74 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.29

ส่วนที่ 4.3 ทศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทย
เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ตารางที่ 21 ข้อมูลเกี่ยวกับทศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำ
แม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ทศนคติและความเชื่อ	เห็นด้วย อย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็น ด้วย
1. การทำไร่ระบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ ที่ดินแบบอนุรักษ์ดินและน้ำประเภทหนึ่ง	74 (61.7)	26 (21.7)	13 (10.8)	7 (5.8)
2. การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนเป็นการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้	73 (60.8)	27 (22.5)	14 (11.7)	6 (5.0)
2. การทำไร่แบบหมุนเวียนเป็นการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน	88 (73.3)	10 (8.3)	14 (11.7)	8 (6.7)
4. รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบไร่ หมุนเวียนไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อ พื้นที่ต้นน้ำ	78 (65.0)	13 (10.8)	21 (17.5)	8 (6.7)
5. ทรัพยากรป่าไม้มีอยู่อย่างเหลือเฟือเพื่อ สามารถใช้ประโยชน์โดยไม่มีวันหมดไป	70 (58.3)	11 (9.2)	29 (24.2)	10 (8.3)
6. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้ผลผลิตทาง การเกษตรอุดมสมบูรณ์	49 (40.8)	45 (37.5)	16 (13.3)	10 (8.3)
7. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้เกิดความ สมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้	37 (30.8)	49 (40.8)	17 (14.2)	17 (14.2)
8. การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนช่วยให้กิน มีเวลาพักผ่อนและมีความอุดมสมบูรณ์	98 (81.7)	14 (11.7)	1 (0.8)	7 (5.8)
9. มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้	51 (42.5)	49 (40.8)	12 (10.0)	8 (6.7)
10. การไม่ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ ผีบรรพบุรุษจะบันดาลให้เกิดภัยพิบัติ	87 (72.5)	16 (13.3)	5 (4.2)	12 (10.0)

จากข้อมูลตารางที่ 21 แสดงข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติในระดับมาก กับข้อความที่ว่า การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนช่วยให้กินมีเวลาพักผ่อนและมีความสุขสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 81.7 รองลงมา การทำไร่แบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน คิดเป็นร้อยละ 73.3 มีทัศนคติในระดับปานกลางกับข้อความที่ว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้เกิดความสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้ และ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ คิดเป็นร้อยละ 40.8 รองลงมา สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์ คิดเป็นร้อยละ 37.5 มีทัศนคติในระดับน้อยกับข้อความที่ว่า ทรัพยากรป่าไม้มีอยู่อย่างเหลือเฟือเพื่อสามารถใช้ประโยชน์โดยไม่มีวันหมดไป คิดเป็นร้อยละ 24.2 รองลงมา รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบไร่หมุนเวียนไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ต้นน้ำ คิดเป็นร้อยละ 17.5

ตารางที่ 22 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้

ทัศนคติและความเชื่อ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. การทำไร่ระบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบอนุรักษ์ดินและน้ำประเภทหนึ่ง	3.39	0.90	มาก
2. การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	3.39	0.88	มาก
3. การทำไร่แบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน	3.48	0.94	มาก
4. รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบไร่หมุนเวียนไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ต้นน้ำ	3.34	0.99	มาก
5. ทรัพยากรป่าไม้มีอยู่อย่างเหลือเฟือเพื่อสามารถใช้ประโยชน์โดยไม่มีวันหมดไป	3.17	1.06	ปานกลาง
6. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้ผลผลิตทางการเกษตรอุดมสมบูรณ์	3.10	0.93	ปานกลาง
7. สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้บันดาลให้เกิดความสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่าไม้	2.88	1.00	ปานกลาง

ทัศนคติและความเชื่อ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
8. การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนช่วยให้อิน มีเวลาพักผ่อนและมีความอุดมสมบูรณ์	3.69	0.76	มาก
9. มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้	3.19	0.87	ปานกลาง
10. การไม่ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และ ผีบรรพบุรุษจะบันดาลให้เกิดภัยพิบัติ	3.48	0.97	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.31	0.99	มาก

จากข้อมูลตารางที่ 22 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติอยู่ในระดับมาก โดยข้อความที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงที่สุดได้แก่ การทำไร่แบบระบบหมุนเวียนช่วยให้อินมีเวลาพักผ่อนและมีความอุดมสมบูรณ์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.69 รองลงมา การทำไร่แบบหมุนเวียนเป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืนและการไม่ให้ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และผีบรรพบุรุษจะบันดาลให้เกิดภัยพิบัติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.48 ส่วนข้อความที่มีทัศนคติอยู่ในระดับปานกลางได้แก่ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าไม้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.19 รองลงมา ทรัพยากรป่าไม้มืออยู่อย่างเหลือเฟือเพื่อสามารถใช้ประโยชน์โดยไม่มีวันหมดไป มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.17 ส่วนข้อความที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย

สรุปพบว่ากลุ่มตัวอย่างถามมีทัศนคติและความเชื่อของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำแม่เทยเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ อยู่ในระดับมากโดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 3.31 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.99

ส่วนที่ 4.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่ดินแบบไร้เงื่อนไขเชิงอนุรักษ์

4.4.1 ภูมิปัญญา ความเชื่อ พิธีกรรม กับการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงในพื้นที่ที่ศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน ของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตย แบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นลักษณะ 2 ลักษณะ

1) การทำไร่หมุนเวียนเป็นวิธีการใช้ที่ดินเพื่อเพาะปลูกข้าวและพันธุ์พืชอื่น ๆ โดยวิธีการ ไค่น เผา (Slash and burn) ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นเวลาหนึ่งฤดูกาลเพาะปลูกแล้วย้ายไปปลูกในพื้นที่อื่นในปีถัดไป และจะปล่อยให้พื้นที่ไร่เก่าฟื้นตัว เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งยังจะใช้เวลาประมาณ 6 – 8 ปี ขึ้นไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะทางกายภาพและชนิดของป่าที่จะสามารถฟื้นตัวเองได้ แล้วจึงจะย้อนกลับมาใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกในพื้นที่เดิม โดยจะหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป

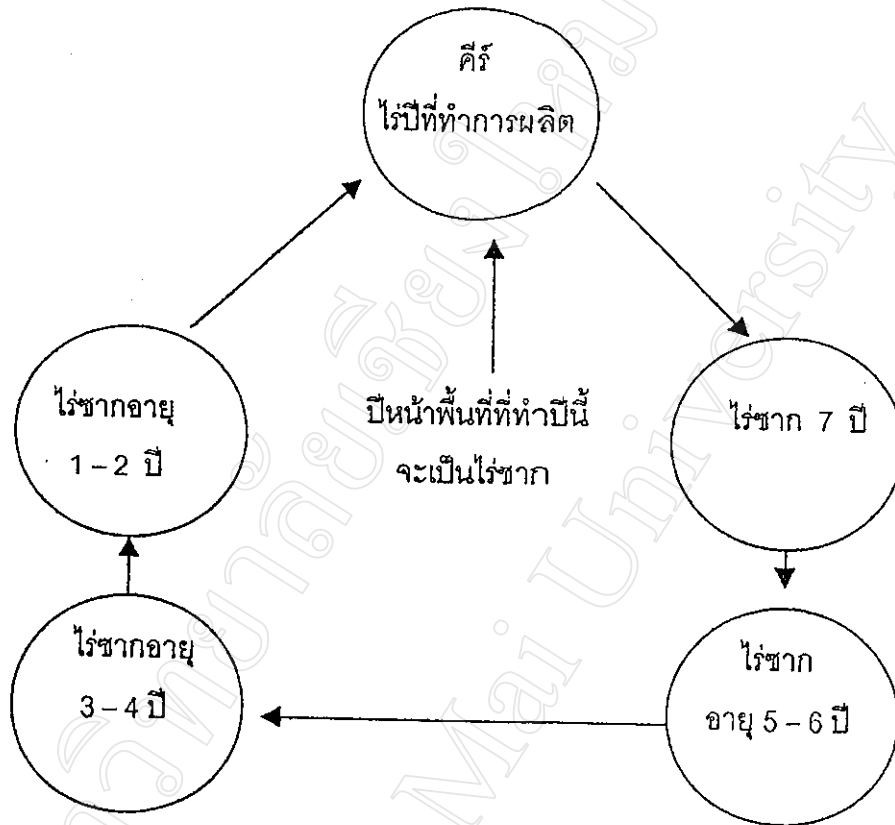
2) การทำนาแบบขั้นบันได เป็นวิธีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการเพาะปลูกข้าวแบบการทำนาแบบขั้นบันได เป็นรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินค่อนข้างจะถาวรโดยจะใช้ที่ดินบริเวณที่ราบตามหุบเขาใกล้ลำน้ำ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีน้ำสามารถไหลเข้าสู่พื้นที่ทำนาได้ เนื่องจากการทำนาของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง พึ่งพาบุญจากธรรมชาติที่ถูกชะล้างจากขุนน้ำหรือต้นน้ำเหนือพื้นที่ที่ทำนาขั้นบันได ทำให้กะเหรี่ยงที่มีนาขั้นบันไดจะรักษาป่าบริเวณขุนน้ำ การรักษาป่าขุนน้ำเป็นแหล่งผลิตปุ๋ยธรรมชาติเพื่อให้ข้าวที่เพาะปลูกเจริญงอกงาม วิธีการทำนาของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะจัดทำเป็นลักษณะขั้นบันไดลดหลั่นกันไปตามสภาพความลาดชันของพื้นที่ ซึ่งชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตย ส่วนใหญ่จะนิยมทำนาขั้นบันได เนื่องจากผลผลิตข้าวต่อไร่จะสูงกว่าผลผลิตที่ได้จากการทำไร่และเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบยั่งยืนภูมิปัญญาการทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงในบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตย

4.4.2 ลักษณะทั่วไปของไร่หมุนเวียน

โดยทั่วไปชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะแยกพื้นที่ไร่หมุนเวียนตามลักษณะและระยะเวลาของการพักตัวของพื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ไร่ที่กำลังทำการผลิตหรือที่ไร่ปัจจุบันเรียกว่า "คี่ร์" และพื้นที่ถูกทิ้งให้พักตัวต่อเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ เรียกว่า ไร่ชาก หรือไร่เหล่า กระเหรี่ยงจะเรียกว่า "ฉี่ย" ซึ่งจะแบ่งเป็นพื้นที่ไร่ชากที่ถูกทิ้งไว้ 1 – 2 ปี พื้นที่ไร่ชากที่ถูกทิ้งไว้ 3 – 4 ปี และพื้นที่ไร่ชากที่ถูกทิ้งไว้ 5 – 6 ปี และพื้นที่ไร่ชากที่ถูกทิ้งไว้ 7 ปี ขึ้นไป

การทำไร่หมุนเวียนของกะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษา

1) ลักษณะของไร่ที่ทำการผลิต จะเริ่มลงมือตั้งแต่ฟันไร่หรือโค่น ถาง เผา เก็บรับปลุกพืชผัก ปลุกข้าว กวนวัชพืช ทำพิธีกรรมต่าง ๆ และเก็บเกี่ยวจนแล้วเสร็จ ลักษณะการถางโค่นจะตัดต้นไม้ให้มีตอสูงประมาณเท่าเอว และที่มีขนาดใหญ่ จะใช้วิธีรูดกิ่ง พื้นที่ไร่จะทำรั้วล้อมรอบ มีผลผลิตต้นข้าว และพืชผักชนิดต่าง ๆ เช่น พริกทอง แตง พริก มะเขือ ผักกาด เป็นต้น และมีสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวจะปล่อยให้ดินพักตัว ตอไม้ที่ถูกตัดรูดกิ่งก็จะแตกหน่อ แตกใบ พร้อมกับวัชพืชและพืชที่สัตว์ให้ผลผลิตเติบโตในปีต่อไป และบริเวณพื้นที่หลังการเก็บเกี่ยวแล้วยังเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ของสัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่า

2) ลักษณะไร่ชาก อายุ 1-2 ปี

เป็นพื้นที่ที่ถูกทิ้งหลังจากเพาะปลูกในปีแรกและเก็บผลผลิตแล้วจะถูกปล่อยให้ เป็นพื้นที่ไร่ร้างหรือไร่ชาก และพื้นที่ดังกล่าวยังมีพื้นที่สามารถให้ผลผลิตอยู่ เช่น พริก มะเขือ เผือก มัน ขณะเดียวกันหากไม้เก่าที่ไร่ทำไร่ ถ้าไม่อยู่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก ก็จะนำไม้เหล่านั้นมาทำ ฟืน สัตว์เลี้ยง เช่น จิว ควาย ก็จะถูกปล่อยให้กินในพื้นไร่เพื่อกินตอข้าวและฟาง ต้นไม้ที่แตกจากตอ

เป็นก็จะเจริญเติบโต เมื่อเวลาล่วงเข้าไปปีที่สองจะสามารถเห็นได้ชัดเจนว่า ตอไม้แต่ละต้นที่ถูกตัดไปเพื่อทำไถ่นั้นจะแตกตอ แตกหน่อ ขยายจากหนึ่งต้นที่ถูกตัดออกเป็น 2 - 10 ต้น และจะเจริญเติบโตต่อไปในช่วงนี้จะมีวัชพืชหญ้าชนิดต่าง ๆ ขึ้นมากมาย

3) ลักษณะไร่ชาก อายุ 3 - 4 ปี

การปรับตัวของพื้นที่ในขณะนี้เริ่มจะมีสภาพเป็นป่ารกชัฏมีต้นสาบเสือและหญ้างัดนั้นสัตว์เลี้ยง จิว ควาย ไม่สามารถที่จะเข้าไปได้เลย และในขณะเดียวกันสัตว์ป่าจำพวก เก้ง หมูป่า นกชนิดต่าง ๆ ก็จะเข้ามาอยู่อาศัย หาอาหาร และหลบซ่อนตัว ต้นไม้ที่แตกหน่อจากตอเก่ายังคงเป็นพุ่ม ๆ อยู่ยังไม่เจริญเติบโตและลำต้นยังไม่สูง เมื่ออายุล่วงเลยไปในปีที่ 4 เมื่อต้นไม้สูงขึ้นมาจนบดบังแสง ต้นสาบเสือและหญ้าจะเริ่มตายลงเองสภาพของพื้นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ดินจะฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์

4) ลักษณะไร่ชาก อายุ 5 - 6 ปี

เมื่อต้นไม้ที่เติบโตจากที่เป็นพุ่ม ๆ เริ่มเติบโตเป็นต้น ๆ อย่างเห็นได้ชัด สภาพป่าเริ่มฟื้นคืนสภาพยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันความรกชัฏของวัชพืชเริ่มเบาบางลงทำให้พื้นที่ดูโล่ง ๆ กลายเป็นลักษณะเหมือนที่กำลังฟื้นสภาพ สภาพเช่นนี้เองแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของดินกำลังจะฟื้นกลับมาอีกครั้ง เมื่อมีสภาพความสมบูรณ์เพียงพอ เหมาะสมกับการทำไร่ที่จะให้ผลผลิตก็จะย้อนกลับมาให้ประโยชน์พื้นที่ในการทำไร่อีกครั้งหนึ่ง

พื้นที่ที่เป็นไร่หมุนเวียนยิ่งถูกทิ้งไว้นาน ความอุดมสมบูรณ์ของดินยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้น ทำให้การใช้ที่ดินในการทำไร่ยิ่งให้ผลผลิตมากขึ้น การทำไร่หมุนเวียน หากไม่ครบตามกระบวนการขั้นตอนของการทำไร่หมุนเวียน จะเกิดความสูญเสียของดินของพืช ของระบบนิเวศตามมา

4.4.3 ขั้นตอนการทำไร่หมุนเวียน

การทำไร่หมุนเวียนของชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงบนพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย เริ่มตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ การโค่น เผา ปรับ การเพาะปลูก การดูแลรักษา จนถึงเก็บเกี่ยว ซึ่งจะมีช่วงระยะเวลาในการดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) เดือนมกราคม กะเหรี่ยงจะออกไปสำรวจพื้นที่ เพื่อหาทำเลสำหรับจะทำไร่จะหาพื้นที่ป่าที่มีดินมีสภาพความอุดมสมบูรณ์เหมาะสมในการทำไร่เพาะปลูก

2) เดือนกุมภาพันธ์ จะทำการโค่นต้นไม้ ตัดไม้ในพื้นที่ที่ได้มีการคัดเลือกไว้ การตัดไม้ในการทำไร่ของชนเผ่ากะเหรี่ยงมีสองลักษณะ ลักษณะแรกคือ โค่นไม้ให้ล้ม ต้นไม้แต่ละต้นที่ถูกโค่นล้มลงจะเหลือตอไว้ประมาณระดับเอว อีกวิธีหนึ่งคือขึ้นไปตัดเฉพาะกิ่ง ก้านของมัน แล้ว

เหลือลำต้นไว้ ซึ่งในสองลักษณะนี้จะไม่ทำให้ต้นไม้ตาย ต้นไม้จะสามารถฟื้นสภาพโดยการแตกหน่อ และแตกกิ่งใบ แล้วจะปล่อยิ่งจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งการทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงจะไม่ขุดตอไม้ทำให้ต้นไม้ไม่สูญเสียชีวิต และยังเป็นกรขยายหรือเพิ่มจำนวนของต้นไม้อีกด้วย

3) เดือนมีนาคม จะมีการทำแนวกันไฟรอบ ๆ พื้นที่ไร่ เสร็จแล้วก็จะมีการเผาไร่ หลังจากเผาไร่เสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการเก็บริบ สุมเผา และทำรั้วล้อมรอบ

4) เดือนพฤษภาคม ชาวกะเหรี่ยงจะเริ่มเพาะปลูกข้าว พืชผักต่าง ๆ ในพื้นที่ที่ได้เก็บริบโดยการเพาะปลูกไม่มีการไถพรวน

5) เดือนมิถุนายน จะมีการถอนวัชพืชในไร่ครั้งแรกและอีกครั้งประมาณเดือนสิงหาคม การถอนวัชพืชในไร่ชาวกะเหรี่ยงจะถอนเพียงสองถึงสามครั้ง

6) เดือนพฤศจิกายน เป็นเดือนแห่งการเก็บเกี่ยวในไร่ การเก็บเกี่ยวข้าวไร่จะสิ้นสุดในเดือนนี้ บางคนอาจจะเลยไปถึงประมาณต้นเดือนธันวาคม แม้ว่าการเก็บเกี่ยวจะสิ้นสุดลงชาวกะเหรี่ยงยังต้องอาศัยพืช - ผักในไร่นี้ใช้ในการยังชีพ การดูแลรักษาจึงจะจบสิ้นลงปล่อยให้ธรรมชาติดูแลต่อไป เพื่อให้ดินฟื้นความอุดมสมบูรณ์จนกว่าพื้นที่จะสามารถย้อนกลับมาเพาะปลูกในรอบต่อไปได้

4.4.4 ความเชื่อ และพิธีกรรมในการทำไร่หมุนเวียนของชุมชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตย

การจัดการทรัพยากรชุมชนของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเป็นการจัดการที่มีการสืบทอด ปรับปรุงต่อเนื่องมาจากความเชื่อ วัฒนธรรม - พิธีกรรมและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ในการเลือกสถานที่สำหรับทำไร่ พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์และเหมาะสมไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ทำให้การเพาะปลูกของพืชผลเจริญงอกงามและให้ผลผลิตงอกงามองค์ความรู้ ความเชื่อ และพิธีกรรมนั้นมีการสืบทอดมายาวนาน จนไม่สามารถสืบประวัติความรู้นี้มาได้ว่าใช้กันตั้งแต่เมื่อใด

1) การเลือกสถานที่ทำไร่ของชาวกะเหรี่ยง

การเลือกสถานที่ทำไร่ของชาวกะเหรี่ยงที่ถูกถ่ายทอด และได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษในเรื่องของความเชื่อ ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เตย มีความเชื่อว่า ดิน น้ำ ป่าไม่มีผี เจ้าที่ ผู้ที่ปกปักรักษา ก่อนจะเข้าใช้ทำประโยชน์จะให้วิธีการเสี่ยงทายว่า ผี เจ้าที่ เจ้าทางจะอนุญาตให้ประโยชน์หรือไม่ และอีกประการหนึ่งเป็นการขอขมาต่อผี เจ้าที่ ช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตที่เพาะ

ปลูกเจริญงอกงามปราศจากโรคแมลงและศัตรูป่าเข้าทำลายพืชและที่เพาะปลูก ในการเสี่ยงทาย เลือกสถานที่พอสรุปได้ดังนี้

2) การเสี่ยงทายเลือกสถานที่ทำไร่ : การว่าไม้

เมื่อมีการหาทำเลที่เหมาะสมสำหรับจะทำไร่เป็นที่เรียบร้อยแล้ว หัวหน้าครอบครัวจะตัดไม้ขนาดปริมาณเท่ากับหัวแม่มือ แล้ววัดความยาว 1 วา และกางพื้นที่สี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดความกว้างยาวเท่ากับไม้ที่วัดไว้ จากนั้นก็จะอธิษฐาน "หากปีนี้ขอทำไร่ในที่ดินผืนนี้ ถ้าทำไร่ได้ ผลดีขอให้ไม้ยาวขึ้น" เมื่ออธิษฐานเสร็จก็จะนำไม้ไปวัดพื้นที่ที่ถางไว้ใหม่ ถ้าหากไม่มีขนาดยาวขึ้นกว่าเดิมประมาณ 1 - 2 นิ้ว หรือเท่าเดิม แสดงว่ามีเจ้าที่ เจ้าทางอนุญาตให้ใช้พื้นที่ในการทำไร่ มีเจ้าที่ เจ้าทางจะทำให้เจ็บป่วย หรือทำให้ตายและพืชผลที่ปลูกจะไม่เจริญงอกงาม จะต้องไปคัดเลือกพื้นที่แห่งใหม่

3) การเสี่ยงทายเลือกสถานที่ทำไร่ : ผีนบอกลางดีแลกลางร้าย

เมื่อจะลงมือทำไร่ชาวกะเหรี่ยงจะเสี่ยงทายโดยจะแผ้วถางเพียงเล็กน้อยแล้วกลับบ้าน คั้นนั้นจะเป็นคั้นที่ผีนบอกลาง เช่น ถ้าผีนบว่ามีคนแก่ ๆ มาบอกว่าอย่าทำไร่ตรงนั้น แล้วทำจะมีเภทภัย ผีนบว่าได้รังผึ้ง ต่อ ก็ไม่ดี จะไม่ทำไร่บริเวณที่เสี่ยงทาย หากทำจะทำให้เกิดการเจ็บป่วย มีเหตุเภทภัย หรือคนในครอบครัวล้มตาย ถ้าหากผีนบเห็นนาง เห็นภูเขา เห็นน้ำ ถือว่าเป็นกลางดี มีเจ้าที่ เจ้าทาง อนุญาตให้ใช้พื้นที่ทำไร่ได้ วันรุ่งขึ้นก็จะไปแผ้วถางไร่จนแล้วเสร็จ

4.4.5 ภูมิปัญญา ความเชื่อการจัดระบบไร่หมุนเวียนเชิงอนุรักษ์

เนื่องจากชนเผ่ากะเหรี่ยงมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของการทำไร่หมุนเวียน จึงพัฒนาจากประสบการณ์เหล่านี้ออกมาเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้ / ความเชื่อที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษของการทำไร่หมุนเวียนให้เกิดความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมของชุมชนเผ่ากะเหรี่ยงจะควบคุม ติดตาม ตรวจสอบการคัดเลือกพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนให้เป็นไปตามระบบเชิงอนุรักษ์ดินและน้ำ ในการทำไร่หมุนเวียนนั้น นอกจากจะไม่ให้กระทบต่อระบบนิเวศยังต้องไม่ให้มีผลกระทบต่อคนในชุมชน มิให้เกิดความเดือดร้อน ถ้าหากกระทำการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือข้อห้ามมีความเชื่อว่าจะเกิดเภทภัยการเจ็บป่วยหรือการล้มตายของคนในครอบครัว ดังนั้นกฎข้อห้ามมีความเชื่อว่าจะเกิดเภทภัย การเจ็บป่วยหรือการล้มตายของคนในครอบครัว ดังนั้นกฎข้อห้ามซึ่งเป็นความเชื่อ จึงเป็นการจัดระบบให้เชื่อมต่อกันในสังคมที่อยู่ร่วมกันในชุมชนและระบบนิเวศด้วย กฎข้อห้ามของชุมชนชาวกะเหรี่ยงชุมชนลุ่มน้ำแม่เทย พอสรุปได้ดังนี้

ประเพณี ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อว่าจะถูกลงโทษโดยสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ผี เจ้าป่า เจ้าที่สามารถที่จะบันดาลให้เกิดมหากภัย การเจ็บป่วยล้มตายของครอบครัวผู้ฝ่าฝืนกฎข้อห้าม จารีตประเพณี ซึ่งความเชื่อ พิธีกรรม จารีตประเพณีจะเป็นกรอบที่กำหนดให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้ตลอดจนคนสามารถอยู่ร่วมกับทรัพยากรอย่างสงบสุขยั่งยืน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University

4.4.6 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นการถ่ายทอดและกระจายความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ เพื่อการดำรงชีพและยอมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมาโดยตลอด โดยกระบวนการต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นและสถานการณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและการประยุกต์ใช้ความรู้ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ด้วยตัวเอง โดยเกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านเอง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยงจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งโดยผ่านความเชื่อเรื่องผี ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน การบอกเล่าโดยตรง โดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นรวมทั้งการลงมือประกอบอาชีพตามอย่างบรรพบุรุษก็มีการถ่ายทอดเชื่อมโยงประสบการณ์มาโดยตลอดในแต่ละครอบครัวจะมีการจัดระบบงานและความรับผิดชอบให้แก่สมาชิกครอบครัวแต่ละคน ผู้ชายจะทำงานที่ใช้แรงงานหนักและเสี่ยงภัยสูง เช่น ล่าสัตว์ ตัดไม้ ขุดดิน ถางป่า ในขณะที่ผู้หญิงจะมาทำงานการปักดำ การเก็บเกี่ยว การดำข้าว หุงหาอาหาร ผู้สูงอายุหรือผู้อาวุโสมีหน้าที่ให้คำปรึกษา อบรมสั่งสอนจริยธรรมและถ่ายทอดคุณค่ารวมทั้งวิชาความรู้ของชุมชนที่สืบทอดมาให้กับเด็ก พ่อแม่ และญาติพี่น้องมีฐานะเป็นครูในการถ่ายทอดความรู้ โดยวิธีการถ่ายทอดความรู้แบบการนำปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยงพอจำแนกได้ดังนี้

1) การถ่ายทอดโดยตรงและการบอกเล่า ซึ่งการเรียนรู้เริ่มจากครอบครัวและเครือญาติในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และการทำงานในไร่ นา ลูกจะติดตามพ่อแม่ไปทำงานในไร่ นา ลูกจะได้เรียนรู้ชีวิตในการทำงานในไร่ นานจากพ่อแม่ กระบวนการเรียนรู้ผ่านการพูดคุยและการปฏิบัติให้ดู ซึ่งจะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยตรงจากครอบครัว เช่น พ่อแม่ พี่และเครือญาติ

การสั่งสอนของพ่อแม่เวลากินข้าวและก่อนนอน เป็นการสืบทอดผ่านการสั่งสอน โดยตรงตามปกติเวลากินข้าวของครอบครัวชาวกะเหรี่ยงถือเป็นเรื่องสำคัญ พ่อแม่ ลูก จะมารอรวมกันโตกก่อนเพื่อกินข้าว ซึ่งถือว่าเป็นเวลาส่วนตัวของครอบครัวในขณะที่กินข้าว พ่อแม่และลูกจะร่วมปรึกษาหารือเรื่องต่าง ๆ พ่อแม่จะถือโอกาสสั่งสอนลูกในการดำเนินชีวิต และลูกจะได้รับการเรียนรู้จากพ่อแม่ อีกประการหนึ่งบ้านของชาวกะเหรี่ยงมีห้องนอนรวมกัน โดยมีเตาไฟอยู่กลางบ้าน ก่อนนอนพ่อแม่จะถือโอกาสในการสั่งสอนลูก ก่อนนอนและปรึกษาหารือในเรื่องต่าง ๆ

ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้โดยตรงจากพ่อแม่ที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต

2) การถ่ายทอดผ่านทางพิธีกรรมความเชื่อ ภูมิปัญญาชาวบ้านของชาวกะเหรี่ยง ถูกถ่ายทอดและได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษผ่านทางพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมการเลี้ยงผีไร่ การเลี้ยงน้ำ ห้วยเพื่อเป็นการขอขมาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และช่วยดลบันดาลให้ผลผลิตเจริญงอกงามและเป็นการอนุญาตเจ้าป่าเจ้าเขา ซึ่งจะสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง และความเชื่อเป็นสิ่งที่ช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข ตลอดจนการควบคุมการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนให้สามารถอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน

3) การถ่ายทอดผ่านทางวัฒนธรรมของชุมชน วิธีการดำเนินชีวิตที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ ในการประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีพของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงจะประกอบอาชีพเกษตรกรรมในการยังชีพ ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกข้าวเพื่อบริโภคในครอบครัว โดยการทำไร่เลื่อนลอย เนื่องจากชาวเขาจะพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนสืบทอดเป็นวัฒนธรรมของชุมชน

4.4.7 การปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากสภาพปัญหาความเสื่อมโทรมและการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาเหตุเนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรชาวเขาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าไม้และเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำ ความต้องการผลผลิตเพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น การเพิ่มผลผลิตส่วนใหญ่จะขยายพื้นที่เพื่อเพิ่มผลผลิตทำให้พื้นที่ป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำถูกบุกรุกทำลายและก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณของน้ำในลำธาร รัฐบาลจึงมีนโยบายในการแก้ไขปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้แหล่งต้นน้ำโดยการประกาศให้เป็นพื้นที่สงวนและคุ้มครอง ซึ่งได้มีการกำหนดประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและมีการกำหนดพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ เพื่อคุ้มครองและเป็นการกำหนดใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ป่าไม้

จากการประกาศให้พื้นที่เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและการกำหนดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินแบบดั้งเดิมในรูปแบบของการทำไร่เลื่อนลอยของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง จะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและกระบวนการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งการปรับตัวของชุมชนเกิดจากสถานะการณ์ทรัพยากรป่าไม้และขีดความสามารถการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ชุมชนร่วมกันกำหนดรูปแบบ การปรับตัวและทั้งที่เกิดจากความ

จำยอมต้องปรับเปลี่ยนอันเกิดจากนโยบายการจำกัดพื้นที่ของรัฐ และการปรับเปลี่ยน เนื่องจากสถานการณ์ สภาพปัญหาของพื้นที่ป่าไม้ อีกประการหนึ่งหน่วยงานของรัฐได้เข้าไปควบคุมดูแล การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้และการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ชุมชนชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่เทย ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน พอสรุปได้ดังนี้

1) การลดขนาดพื้นที่ในการทำไร่ลง

ในอดีตพื้นที่ป่ายังอุดมสมบูรณ์และมีมาก ประกอบคนในพื้นที่ยังน้อยการทำไร่หมุนเวียนไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ในการทำไร่ในแต่ละปีจะทำในพื้นที่ขนาดใหญ่เพราะต้องเผื่อสำหรับการถุกสัตว์ป่ามารุกรานกับผลผลิตและเป็นความเชื่อที่ว่ายังพื้นที่ได้มากยังเป็นคนขยัน แต่สภาพปัจจุบันประชากรเพิ่มมากขึ้นทำให้พื้นที่ป่าบุกรุกทำลายเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ชาวกะเหรี่ยงจึงร่วมกันกำหนดพื้นที่ทำไร่ให้มีขนาดที่ผลิตพอบริโภคภายในครัวเรือน และจะมีการดูแลรักษาให้มากขึ้น พื้นที่น้อยแต่ไม่มีสัตว์ป่ามารุกรานและมีการดูแลรักษาอย่างดีผลผลิตจึงพอเพียง

2) การลดระยะเวลาหมุนเวียนลง

การทำไร่หมุนเวียนของชาวกะเหรี่ยงเป็นการพัดดินเพื่อให้ธรรมชาติปรับปรุงให้ดินอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน แต่จากสถานการณ์ในปัจจุบันและความจำเป็นทำให้ชุมชนชาวกะเหรี่ยงจำต้องลดระยะเวลาในการหมุนเวียนพื้นที่ลงจากเดิม 6-7 ปี เหลือประมาณ 3-4 ปี เพราะพื้นที่ถูกทิ้งไว้นานมีสภาพไม่ต่างกับป่าสมบูรณ์ทำให้เมื่อมีการฟื้นไร่ ชาวบ้านจะถูกจับกุมในข้อหาตัดไม้ทำลายป่าต่างกับป่าสมบูรณ์ทำให้เมื่อมีการฟื้นไร่ การแก้ปัญหาดังกล่าวชุมชนในพื้นที่จึงลดระยะเวลาในการทำไร่หมุนเวียนและแม้ว่าพื้นที่ยังไม่มีดินอุดมสมบูรณ์เพียงพอในการเพาะปลูก

3) การเพิ่มพื้นที่ในการทำนาขั้นบันไดและทำสวนแทนการทำไร่

ในสถานการณ์ปัจจุบันชุมชนชาวกะเหรี่ยงไม่สามารถทำไร่หมุนเวียนได้อย่างในอดีตที่ผ่านมา หลายคนในชุมชนจึงหันมาบุกเบิกพื้นที่บริเวณเชิงเขาและที่ราบลุ่มตามลำห้วยปรับเป็นนาขั้นบันไดและสวนผลไม้เพื่อเพิ่มผลผลิตให้เพียงพอเลี้ยงครอบครัว และใช้ผลสำหรับขายในตลาด ซึ่งรูปแบบการทำงานขั้นบันไดและการทำสวนผลไม้เป็นการใช้พื้นที่ค่อนข้างถาวร และเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้